ԵՐԱՏԱՍ

Տարեգրական Լուրեր

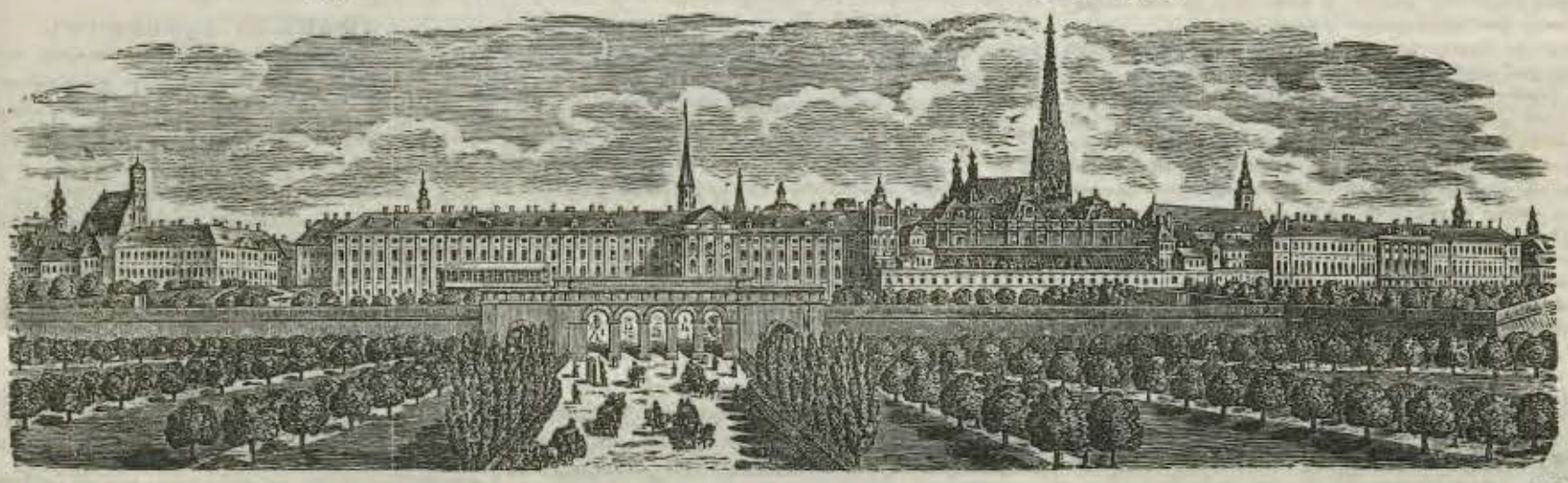

թՒ 46 — 15 (3) ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ — 1852

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԳԱՂԼԻԱ. Դերակալաին բանուելոյն ու որոշումը։
ԱՆԳԼԻԱ. Նոր պատգամաւորք։ Վեբլինկդոնի պարն յուսարկակ։ թրուելիքնը։
ԴՈՒՍԿԱՆ. Բանտարկութիւն մը։
ՍԱՐԴԻՆԻԱ. Նոր գահլիճը։
ՀՈՒՍԱՅԻ ՏԻՐՈՒԹԻՒՆ. Դատապարտութիւն։
ՕՍՄԱՆՆԱՑ ՏԻՐՈՒԹԻՒՆ. Անյենապէս։
ՈՒՍՍԻԱՄԱՆԱԿԱՆՈՒԹ. ՌԱԶՄԱՑԻՆ. Կարս քաղաքն ու համանուն կառավարութիւնը։ (Շարունակութիւն)
ԱԼԵՒԻՏԻԱՆ. Զարմիկ եւ վարդապետ։
ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՎԻՊ. Սրբեմենդրութիւն. ԺԱ.

ԳԱՂԼԻԱ

ՓԱՐԻԶ, Նոյեմբերի 4։ Երեկ կիսօր ծերակոյտը ժողովեցաւ։ Իր գումարուելէն վերջինին արդէն յայտնի է։ Յերանիոնս ազարակոն ու ծերակուտի դահլիրէյը ճաւ. մը խօսեցաւ, որուն մէջ հեռաւոր առանձին մեղադրութեան արժանի խօսքն ըսաւ։ Հաստատուն վճռակի եւ իշխանութեան ընդհանուր գաղտնուած հարկաւորութիւնէն զատ, որոնք միայն կայսերութեամբ կրնան հասանելի, նաեւ Գահիրէյ իշխանն ապրիլական ճոխութիւն վրան առնելու առաւելութեամբ արժանի է։ Ինչու որ անցեալ վերջին չորս տարիներէն՝ որոնց մէջ ինք իշխանութեան դիրքը կը կենար, քան բառականին յուսցուցին թէ ինք իրեն յանձնուած իշխանութիւնը մեծ խնայողութեամբ ու շափաւորութեամբ գիտէ գործածել։ Ընկից վերջը սպասակոյը գահերիցութեան ամիսը իրեն գնայ, ըսելով թէ "Ազնիւութիւնը ինծի կը պատուիրէ որ ես ասկից հեռանամ, որպէս զի իմ առաջակայութիւնս ծերակուտին տրտունջ եւ կարծեաց յայտնութեան վերատակոր չլլայ ընտիրի ընդդէմ՝ որն որ իմ ցեղիս վրայ մեծ ազդեցութիւն ունի։"

Այսօր ծերակուտին մէջ՝ տէրութեան պաշտօնեան Գահերէց իշխանին հեռաւոր ոտապանարեր թուղթը կարդաց։

Ազնիւ տեսուչ իմ,

Ազգդ յայտնի՞ էին իր կամքը յայտնեց՝ որ կայսերութիւնը կուզէ նորէն կանգնել։ Ձեր իմաստութեան եւ հայրենասիրութեան վրայ վստահանալով՝ գնեց ժողովին։ որպէս զի ես ծանրակշիռ խնդրոյն վրայ օրինաւոր եզրակացութիւն թէ որ ինդիրը ձեզի ընդունելի կերայ, ան ուտեն զուտ ալ աւանդ երկրայութեան ինծի պէս ան կարծիքը կուտենաք որ 1852ին տարեմտութիւնը պէտք է որ հաստատուն արտաքին։ որով՝ անդրանիկ Ռանդոյնաւոր շափաւորութիւնները ոչինչ էրանակաւ տարեմտութեան հիմնէնքը կը փոխեն։

Թողաւ որ փոփոխութիւնը գլխաւորապէս ձեր ինն վրայ է։ եւ ասկոյն կայսերական նշանին նորէն բնդունելը՝ Պոդոդիոյն հանար մեծ ա. ծանրակշիռ նշանակութիւն ունի։ Վասն զի կայսերութեան նորէն կանգնելը ժողովրդին իր շահուց հանար՝ ապահովութիւն եւ իր իրաւունքն պարծանաց հանար՝ բաւական հաճութիւն կը գտնէ։ Ես կանգնաւոր ամենայն շահերու երաշխաւորութիւն կու տայ, որովհետեւ ապագան կ'ապահովոյնէ՝ յետադարձութիւնն դադրելով եւ միանգամայն 1789ին տարտուտ ատենները նորէն հաստատելով։ Նոյն կանգնումն իր իրաւունքի սարսափանքը կոչ կ'ելնէ եւ կը հաճեցնէ, վասն զի ժողովուրդն ապատութեան եւ իրաւունքի նայելն նոյնէն կանգնելով՝ ան ամէն բանը՝ զորս որ բոլոր Եւրոպան 37 տարի յետոյ զլնուց բռնութեամբ մեր հայրենիքս դժբախտութեան մէջ կործանելց, ազնուական եղանակաւ նորէն իր ազդեցիկ վրէժը կ'առնէ, առանց զոհեր ընելու, առանց մէկու մը անկախութիւնը վնասելի տակ ձգելու եւ առանց ազիւորհրդոյ խաղաղութիւնը փրկելու։

Ասկոյն չեմ ծանկեր նաեւ. ան նրկնելը՝ որն որ կը կրեմ Դուլուրենին ինաւոր առնելու. եւ իմ գլուխս դնելու. բայց վստեցս շատ մը կը փորատեն՝ երբոր կը մտածեմ թէ որպէսեռ եւ ոյնչափ իրաւունքս ժողովրդեան դատն ու. ազգային կամքը կը ներկայացնեմ, նոյն իսկ ոգոը ոչիւ՝ որ ինչ գահին վրայ հանելով՝ ինչ գինքը պիտի պատկի։

Տ—ուել է ՍՆ Դրս—, 1852, Է 4 Նոյեմբերի։

ԼՈՒԻ ՆԱՊՈԼԵՈՆ

Պատգամաւորներ ինդիրին ընթերցումը տեղ տեղ մեծ հաճութեան եւ հաւանութեան ձայներով ընդունուեցաւ, եւ եռաբէն ծերակուտական վճռոյն հետեւեալ առանձնայիրը կարդացուեցաւ։

Յոդ. Ա. Կայսերական իշխանութիւնը նորէն կանգնուած է։ Լուդովիկոս Նապոլէոն Պոնապարտին՝ Փոդիցոյ կայսր է։ Դարձեալ Գ. անուամբ։

Յոդ. Բ. Կայսերական իշխանութիւնը էմ դոմինիոն Նապոլէոնին ուղիղ, բնական եւ օրինաւոր զաւակին մէջ, արական գծով եւ անընդմիջութեան կարգաւ. ժառանգական է, կանայք եւ իրենց զաւակներն ի բաց առնելով։

Յոդ. Դ. Լուդովիկոս Նապոլէոն Պոնապարտին ելեւ որու զուտակ լուծնուելու ըլլայ, նրնայ Նապոլէոն II. կայսեր եղբարց որդեան գծով՝ ինչպէս որ ուրիշներ ու բնական եւ օրինաւոր վարկներու իրեն որդիներ առնել։ — Դէպերամոտական վիճակ մը որդերութեան երդմանին ու պայմանները պիտի կարգադրէ։ — Եթէ Լուդովիկոս Նապոլէոն որդեղիր առնելէն առաջ՝ որու զուտակ ծնանելու ըլլայ, իր որդեգիրները կրնան միայն բնական եւ օրինաւոր առնելիներ առնել. անոր յաջորդել։ — Լուդովիկոս Նապոլէոնին յաջորդներուն եւ անոնց որդւոցն արգիլեալ է ուրիշը որդեգիր առնել։

Յոդ. Գ. Լուդովիկոս Նապոլէոնին բնական եւ օրինաւոր ժառանգները եւ կամ՝ որդեգիրը պարտիս որ ըլլայ, կայսերական իշխանութիւնը պիտի՝ որ անցնի Յերանիոնս Պոնապարտէն եւ անոր Վիլլանկրիի Կասարինէ իշխանուհիէն ունեցած բնական եւ օրինաւոր ժառանգներուն, արական գծով եւ անդրանկութեան կարգաւ, միշտ ի բաց առեալ իգական զարմն ու անոր յաջորդները։

Յոդ. Ե. Եթէ Լուդովիկոս Նապոլէոն պատուարգէ բնական եւ օրինաւոր ժառանգ եւ կամ՝ որդեգիր ժառանգ չունենայ, Ներանիոնս Նապոլէոն Պոնապարտէն բնական եւ օրինաւոր ժառանգներն ու իր յաջորդները պակսին, ան ատեն կայսեր բնարտիներ կրլլայ կանոնաւորաւոր ծերակուտական վճռով մը, զորն որ պարտաւորեալ է, ծերակուտին եւ որ նորոգ իր ժողովքին եւ ազգութեան իրաւունքներուն գահերէցներէն կազմուած վարչութեան իրաւունքը ծերակուտին առջեւը կը դնէ, որուն մէջ միանգամայն որդեգրի գծով՝ յաջորդները պիտի՝ որ լլլլ, միշտ իգական զարմն եւ անոր զաւակներն ի բաց առեալ։ Ինչպէս նոր կայսեր ընտրութեան ժամանակը՝ ոչ բոլոր գործերը պարտաւորեալներ կազմուած վարչութեան իրաւունքի մէջ լուսեկց աւանդելու համար պիտի՝ որ որոշուին։

Յոդ. Զ. Լուդովիկոս Նապոլէոնին յիրին անդամներէն, որոշուի որ կայսերական գահը կրնան ժառանգել եւ իրենց զաւակներ՝ կայսերական գերէ կը հանուին։ Առանց կայսերական հաւանութեան չեն կրնար իրարու իրարու։ Թէ որ մէկին աւանդ անար հաճութեան կարգաւ նէ՝ թէ՝ ինը եւ թէ՝ իր զաւակներու ժառանգութենէն կը մերժուին։ Դարձեալ եթէ այնպիսի ամուսնութիւն մը մեծհաւատի կը յուծուի՝ առանց դատակ մը ինոր տարու, ան ատեն նոյն կերպով ամուսնացող կայսերական իշխանը դարձեալ ժառանգութեան իրաւունքը կը տանուի։ — Լուդովիկոս Նապոլէոն իր ցեղին անդամներուն ուխտին եւ ատոմիանը կ'որոշէ։ Կայսրն իր ցեղին բոլանդակ անձանց մէջ ելակատար իրաւունք ունի։ Ինը ոնոց պարտականութիւնները կ'որոշէ այնպիսի կարգադրութիւններով՝ որոնք արինաց զրոյութիւն ունին։

Յոդ. Ը. Յունուարի 14ին սահմանադրութեան այն ամենայն կարգաւորութիւնները՝ զորս ան ծերակուտական վճռոյն հակառակ չեն ելլեր, հաստատուն պիտի պահեն։ Ինչպէս նաեւ վրայ չանարգութիւնն միայն անանկ կերպով եւ միջոցներով կրնայ ելլել՝ որոնք սրբեալ են։

Յոդ. Ը. Յետագայ առաջարկութիւնը 1851ին Դեկտեմբերի 2ին եւ 4ին տրուած հրովարտակներով որոշեալ եղանակաւ ժողովրդեան առջեւ դիտի՝ որ դրուի։

Փոգոլորը կ'ուզէ որ կայսերական իշխանութիւնը նորէն հաստատուի Լուդովիկոս Նապոլէոն Պոնապարտիի անձին վրայ, որն որ ժառանգութիւնամբ իր ուղիղ, բնական, օրինաւոր կրամ որդեղրական յաջորդներուն, եւ ատոնց պակսած ատեն՝ Ներանիոնս Նապոլէոն Պոնապարտին ուղիղ, բնական, օրինաւոր թոռին՝ յաջորդներուն դիտ՝ որ անցնի, ինչպէս որ 1852ին Դեկտեմբերի . . ին ծերակուտական վճռոյն մէջ որոշեալ է։

Ասոնք կարդացուելէն ետեւ՝ ծերակոյտն իր բաժիններուն մէջ քաշուեցաւ, որպէս զի յանձնարարական ժողով մը դրոյ՝ որ անոր վրայ կարծիք ուղղելութիւն տայ։ Քննութիւնը ժամ մը միայն տեւեց, զոր կ'երեւայ թէ ըստ բաւականին յուզմամբ եղած ըլլայ։ Շատերը պայման կ'ուզէին հաստատել՝ թէ կայսեր լուրի ոչաւութեան թեալ տուին որ առանց սահմանի իր յաջորդը կարող ըլլայ ընտրել։

Խնդութիւնը հետեւեալ ոգիները յառաջ բերաւ։

Ա. Բաժին. Ա. սեմ. Ցիրոն կարդինալ եւ Պր. Դրոլոն (Troplong)՝ ի կողմն ստուերագրին։

Բ. Բաժին. Պր. Լարիպոազիէր՝ ընդդէմ, եւ Պր. Տ'Էրկու՝ ի կողմն։

Գ. Բաժին. Պր. Գամպոնէրէս եւ Պր. Ռենեոյ՝ որ Սէն Ժան տ'Ընժելի՝ ընդդէմ։

Դ. Բաժին. Պր. տ'Օբոլ՝ ի կողմն, եւ Պր. Լը Վէրիէ՝ ընդդէմ։

Ե. Բաժին. Վսեմ. Տոնէ կարդինալ եւ Պր. Մորդամար՝ ընդդէմ։

Խորը 4 քուէ՝ ի կողմն, եւ 6 քուէ՝ ընդդէմ առաջարկութեան։ Ընդդէմ՝ եղլանելը միայն ան կ'ուզէն որ յաջորդութեան իրաւունքը Ներանիոս Պոնապարտէի գծին չանցնի։

Կառավարութիւնը՝ Պր. Պարոշ, Ռուէ եւ Տրլանկը դոյնակալ անուանեց, որպէս զի ծերակուտին առջեւ քննութեան ատեն նոյն առաջարկութիւնը պաշտպանեն։

Ա սեմ. Ցիրոն կարդինալը յանձնարարական ժողովին գահերէց ընտրուեցաւ։

Ամենայն Ցին ծերակոյտը նորէն ժողովքի նստեցաւ, որպէս զի իմանայ յանձնարարական ժողովքին

այն տեղն կուզիմը, զորն որ կայսերութիւնն նորագուեղեն Համար եղած ծերակուտական վճռոյն ստուերագրին վրայ պիտ՝ օար։ Ժողովքը քանի մը կարճ խոսակցութիւններէ ետեւ որոշեց որ երկրորդ օրը ժողովին որոշիչ խորհուրդ ընելու Համար։

Ամսոյս 7ին ծերակոյտը, առջի սրուան որոշածին պէս, դէպ ի կէսօր ժողովքին նստեցաւ, եւ յանձնարարական ժողովքէն սրբագրեալ ծերակուտական վճիռը կայսերութեան հիմնարկութեան Համար ընդունեցաւ։ Մի միայն քուէ դէմ էր՝ ան ալ ծերունի վիլլիարինը։ Ծերակուտական վճռոյն Պ. եւ Ե. յօդուածները հետեւեալներն են։

Յօդ. Դ. Լուդովիկոս Նպոլեոն Պոնապարդէն ծերակուտին ուղղուած եւ անոր դիմումին մէջ պահուած հրամայողական մը դահակալութեան յաջորդութիւնը Պոնապարդեի ցեղին մէջ կ՚որոշէ, ի կիսուածի որ ինք ուղիղ, օրինաւոր կամ որդեգրական ժառանգ չունի։

Յօդ. Ե. Լրջոր Լուդովիկոս Նպոլեոն Պոնապարդէն ուղիղ կամ օրէնքդրական ժառանգը պակսի, Ծերակուտն պարտին կոչմնական գծի մէջ իր ան յաջորդները՝ որոնց վիրը տիրուած հրամայողը յաջորդութեան իրաւունք կու տայ, ան ատեն պարտաւորեալ՝ որոնք ծերակուտի զահերէցին հետ վարչութեան խորհուրդ մը կը կազմեն, ծերակուտական վճիռ մը պիտ՝ օար աւուրջարին ծերակուտին, եւ հասատուկու համար ժողովրդեան առջեւ պիտ՝ օրն։ որով նոյն ցեղէն ուրիշ մէկը կայսր ընտրուի եւ անոր յաջորդներն որոշուին արական գծին մէջ, միշտ մէկ գի առաջերով դիմորդին ու անոնց զաւակները։ — Ինչպէս նոր կայսրը յիսուսութեան ժամանակ՝ պաշտօնի մէջ եղող պաշտօնեայք փաշուութեան խորհուրդ մը պիտ՝ կազմեն եւ տէրտերութեան գործերուն նկատմամբ ամէն բան քուէէն առաւելութեամբ պիտ՝ որոշեն։

Ժողովքը քիչ ժամանակ միայն տեւեց։ Ժամը 2ին ծերակոյտը հանդիսով ելն Պլուսի պալատը գնաց, ուր ժամը 3ին հոսաւ։ Ծերակուտի անդամներն ու պաշտօնեայք մեծ փառաւոր նշանադիմաներն հագած էին։ Գահերէց իշխանը ծերակոյտը նոյն սենեկին մէջ ընդունեցաւ, ուր որ կայսրը 1804ին նոյնպիսի ծերակուտի որոշում մ՚ընդունած էր։ Գահերէցի փոխանորդ Պր. Ռենան ճառ մը խօսեցաւ, որուն Գահերէց իշխանը երկայն պատասխան տալով՝ ուրիշ խօսքերէ զատ ասաց ալ ըսաւ թէ Ծերակուտին սա յոյսարարութեան մէջ ան ապացոյցը կը տեսնէ՝, որ ես իրաք Գաղղիայի ոգին կը ներկայացնեմ։

— Ցերոնիմոս Պոնապարդէն ծերակուտին գահերիցութիւնն հրաժարեցաւ։ կը զրցուի որ Լուդովիկոս Նպոլեոն նոյն պաշտօնն ոնձամբ պիտի կատարէ։

ԱՆԳԼԻԱ

Լոնտոն, Նոյեմբերի 5։ Երէկ նորընտիր պատգամաւորներն իրենց գահերէցին ընտրութիւնն ըրին, եւ ինչպէս յառաջագոյն իմացուած էր՝ Պր. Շօ Լեֆիվր միաբան հաւանութեամբ ընտրուեցաւ։ Պատգամաւորաց հաւատարմութեան երդումը ընելը այս իրիկուան ձգուեցաւ։ Հաւատարմութեամբ կ՚ըսուի որ թագուհին որոշած է խորհրդարանին ոնձամբ բանալու։ Իր ազատ վճռաբանութիւնն ունեցած միտումն այնչափ ծանօթ է՝ որ իրեն խորհրդարանին մէջ անձամբ երեւնալն շատերը կը մակաբերեն թէ պաշտօնեաները նոյն իսկ գահաւոյսութեան մէջ իրենց ազատ վճռաբանութեան կարգը դարձած ըլլալը պիտ՝ յայտնեն։

— Կլադ լրագիրը պաշտօնական յայտարարութենէն առնելով՝ Ալեքսանդրին դիմումն յուսալուորութեան կարգադրութիւնը կը հրատարակէ։ Թագուհին առջեւէն նախ վեց հետեւակ զօրաց վարչ պիտ՝ երթայ ամէն մէկը 600 հոգի, 8 հեծելոյ վարչ, բաժին մը հետեւակայ բենգանսիանէրէ 17 թնդանօթով, եւ հեծելոյ բենգանսիանէրէ 9 լիտրանոց մարտկոցներով։ Ասոնց ետեւէն պիտ՝ գան ադիւտանտները, դրօշակիրները, քարտուղաց պատգամաւորութիւնները, պաշտօնեայք, դատաւորաց պաշտօնատարաքը, պատգամաւորը իրենց դահերէցով, եւ ասոնցմէ ետքը ոնդուհինը, եպիսկոպոսները, դքսերն եւ ուրիշ մեծամեծները։ Սարքը արքունական պաշտօնատարաքը եւ Ալբերտ իշխանը, եկեղեցական մեծամեծներով ու անոնց ետեւէն օտար՝ տէրութեանց գլխաւորական մեծերը, որոնցմէ ետքը վերջանալոյն գլխաւոր թագն եւ Լենկիր Մարգիզին կրած ոսկեղենական դաւազանը։ Ասոնցմէ ետքը պիտ՝ գայ գաղտոր կրող ուժը ձիով, կառքը եւ ուրիշ ոգ կառքերը, տաւորները, մեռնալին ոգիներն ու բարեկամները, որոնց ետեւէն թագաւորական ընտանեաց կառքերը։ գրեթէ ամէնէն վերջը քանի մը գունդ գլխաւորք պիտ՝ երթան։ — Դուգարը կրող կառքը 27 ոտք երկայն եւ 11 ոտք լայն պիտ՝ ըլլայ։ Լայնութիւնն ասկէ աւելի կ՚ըլլայ՝ եթէ Դեմիլ–պարի գուռն՝ ուսկից որ թագաւորը պիտի անցնի, շատ նեղ չըլլայ։ կառքին վեց անիւները արծիրէ (գիլդէնէ) թարմուած են, ինչպէս նաեւ բոլոր կառքին շրջանն ամուր նիմերէ է, որոյ հետեւեւ իրենց յիշատակ պիտ՝ պահուի։ Կառքին ներսը կարմիր թաւիշով եւ ոսկիներով, յամլիանոներով, գէնքերով ու դրօշներով պիտ՝ զարդարուի։

ԳԱՂԳԻԱ

Լոնտոնի մէջ հետեւեալ հաստատուածը կը կարդացուի։ Պոսկանայի մէջ Մարսիայի անուն ուղղափառ մը ուրիշ Պոսկանայի ուղղափառ աղջկան մը հետ կարգուեցաւ։ Ասոնք պատկանելն անմիջապէս եղբը երկուքն ալ բողոքականութեան դարձան։ Եւ օրորհեաեւ։ Պոսկանայի մէջ անձնական իրաւի ազատութեան օրէնք կայ, անոր Համար ատոնց՝ ուղղափառութիւնը թող տալէնուն Համար ամենեւին դպչող մը չէր ըլլար, քանի որ իրենց կրօնական փոփոխութիւնը տարբերակս անձնական բան մը էր։ Բայց երբոր ատիկանութիւնը տեսաւ թէ ատոնք իրենց կրօնական Համարումը ասոր անոր խօսելով տարածելու եռանդ են, անոնց ազատութիւն ըլլաւ որ անոնց մէջ անպատշաճ կրօնական ժողովներ ընելէն ետ կենան։ Այդ ու. կին սա ապարատութեան ատանց չկարենան եւ աւելի յանդգնութեամբ սկսան վարուիլ, մինչեւ իրենց ժողովներն եկեղեցիներուն սկսան ստուկ բաշխել, որով շատ տարին տարիներու մարդիկ իրենց քաշեցին։ Ասոր վրայ երկուքն ալ դատաստանի կանչուեցան ու վրանին դատաստան ըլլալէն ետեւ՝ բանտարգելութեան պատապարտուեցան ու. 200 դոսկանաւոր լիրայի ալ տուգանք ինկաւ վրանին։ — Ասոր պարզ իրաւապատութեան վերաբերեալ գէպքին պատմութիւնը, Անգլիական լրագիրներուն՝ բանը մեծցընելով պատմելը, քաղաքային կրից տէր մարդիկ իրենց քաղաքային դիպուած մը կ՚ասնեն։ Ինչի տարբերը բոլոր քաղաքականութեան տարածումն առհասարակ միջոց մ՚առնուած էր քաղաքային ու ազատամտական փոխանորդներու։ Աբեռնիան թերակղզի այն ամէն տերութիւնները տիպոյ խնայած էին, անոր Համար նոյն կրօնիկ քարոզութեան դէմ եղած օրէնքները խստիւ ի գործ դնելու կը ջանային։ Պոսկանայի մեծ դքսութիւնն ալ, սա պատճառաւ նոյն օրէնքները շատ անգամ զսպացուց եւ ի մասնաւորի ալ զԲաքենէմ՝ անդրեցին, որն որ մէյ մը իրարու քարոզիչ, մէյ մը իրարու թագաւորական, անդրեանն Նաւարատ, մէյ մը իրարու վաճառական՝ կասկածելի անձ մը կ՚երեւար, Պոսկանայէն հանեց, — Անգլիայի լրագիրներուն թղթակիցները բոլոր լսելիս կը պատրաստեն չէ թէ այն ժամանակ՝ որ արուեստի ու բնութեան դէպքերը մայրերն, կամ նոյն տեղերուն վրայ հիմնական ծանօթութիւններ առնեն, հապա անոր Համար որ դրութիւնը փոխուեն եւ Խաղաղայի՝ տիրող իշխաններուն անդիմութիւնները լուսեսեն։ Իսկ երբոր պարտիզներուն մը չեն կրնար գտնել, ան ատեն իրենք իրենցմէ կը հեռանին։ Երբոր տիրող իշխաններուն վրայ անդիմութիւն ու անողոքութիւն մը չեն տեսներ, ան ատեն պատահած դէպք մը անանկ կը փոխեն ու տակնուվրայ կ՚ընեն՝ մինչեւ որ խեղճ ու ոտքը մնալ կերպարանաց տակ ձգեն ու այնպէս՝ հասարակութեան առջեւ հանեն։ Այս ընելէն ետեւ՝ կը սկսին դրուածներով հոգարարութիւններ ընել անանկ աղեստից մէջ գտնուող մարդիկներուն՝ ան կառաւարութեանց դրութիւններուն դէմ՝ ալ՝ որոնք քաջութեամբ ու հաստատութեամբ իրենց ծածուկ խորհուրդներուն ու յատակագիծներուն առջեւը կ՚ասնեն ու զանոնք կը խափանեն, անամեթ զրպարտութիւններ կ՚արձակեն։ Երբէ սա մարդիկներն անկարելիապէս հոգիէ շարժելով՝ մարդկութեան պաշտպան կ՚ուզեն ըլլալ, թող ականջին իրենց Իրլանդայի մէջ գտնուալ եղբայրց ազատակին դարձրեն, որոնցմէ հարիւր հազարաւորներ Ամերիկոսի փոպէն անցնելով՝ հեռաւոր երկիրներ իրենց հայրենիք կը փնտռեն։ Թէ որ սա անկոչ փաստաբանները, սատ երկիրներու դարձիներուն դատաւոր ըլլալու տեղ, մնաւոր նպաստաբերով մը անոնց ժողովրդոցը սիրալ նայեն, կը տեսնեն որ եթէ մինակ իրենց միայն հուսահատութիւնը բաւական ըլլար, ամէն ազգերը պատրաստ էին մէկ եղած կրաւան մը շինելով՝ Անգլիայի ծոփոխութիւնը խեղճ Իրլանդայի համար իրատանց մեծ բաղդ մը հայցելու։ — Սակայն նոյն թղթակիցները շարունակ կը պատանա. կը պոռան, հանդուցած ըլլալով որ պարզ պոռալն ալ երբեմն արդիւնք մը յառաջ կը բերէ։ Այս եղանակիս կրցան Մարսիլիական խնդիրը մինչեւ հոն հասցընել որ Անգլիայի, Գաղղիայի ու Պրուշի պատգամաւորութիւն մը Դոսկանայի մեծ դքսին առջեւ, ի շնորհս նոյն լծակիցներուն խօսի։ Բայց տրամ որ յանդգնայ թագաւորութիւն տալը իշխանի մը սուրբ պարտաւորութիւններէն մէկն է, միշտ տերութեան մը մէջ անոնք պարտականութիւն կը պատահին՝ որ իշխանին վրայ պարտք կը դնեն իրենց պահպանութեան նախանձաւորութիւնը։ Այս դատաբանն առանցքաւորութիւնով՝ Դոսկանայի մեծ դքսին ալ նոյն պատգամաւորութիւնը մերժեց։

ԱՄԵՐԻԿԱ

Դիուրիս, Նոյեմբերի 5։ Նոր պաշտօնէից գահերէց մը կալիֆոռնիայի անձանց յանձնուելով՝ ամէնքին ալ գոհացան դժուարութեանց հանդիպելու, վերջապէս մեծափառ թագաւորը նորէն Գաւերոյ կամ՝ սին յանձնեց, որն որ որոշակի հետեւեալ պաշտօնէից ժողովքը չունեց, եւ թագաւորէն հաստատութիւն ալ ընդունեցաւ։ Գաւերոյ կոմսը պաշտօնէից գահերէց ու երեւմանից պաշտօնեայ անուանուեցաւ, Տապարմիան պարարանի՝ արտաքին գործոց, Թոնցատի Ս. Մարդինոյ կոմսը՝ ներքին գործոց, Զիպարիոյ սնապուհը՝ կրթութեան։ Լակ Լամպարիա՝ պատերազմի, Պուոնդոմանեի՝ արդարութեան, Բալենգարայ՝ հասարակաց գործոց առջի պրաշտօնեայ իրենց պաշտօնին մէջ մնացին։

ՀԱՅՈՄԱՆՅԱՆ ՏԷՐՈՒԹԻՒՆ

Հոմ, Հոկտեմբերի 29։ Դատաւորաց առաջին պաստուան յայտարարութիւնը դատապարտեցին մէկ կը հրատարակէ, որոնց մէջ անոր գիրքը եղաւարդ Մարբրէն ալ կայ։ Այս վերջինը՝ թեպետ եւ երեք անգամ մահուան ոճիր գործած է, ի վերայ այսր ամենայնի Ս. Քահանայապետը շնորհք ընելով՝ մահապարտութեան պատիժը մնանքենաւոր բանտարկութեան դարձուցած է։

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՏԷՐՈՒԹԻՒՆ

Կոստանդնուպոլիս, Հոկտեմբերի 30։ Հոկտեմբերի 23ին առաւ Ղալաթիա հրդեհ ելլալով՝ 450 տուն եւ 120 խանութ այրեցան։ Պատերազմի պաշտօնեան կրակը մարելու քաջալերեր. Համար ներկայ գտնուելով՝ տանիքէ ինկած այրող գերանի մը գլուխը վերը առաւ։ — Պաշիրի դուքսը *, թէ արտաքին գործոց պաշտօնեայն, թէ վերահսկիչ քանակալին ընդունելութիւն գտաւ։ Նոյնպէս Պոշլիայոց գեսպանն ու. Պուտոս էֆենտին անոր պատուոյն Համար փառաւոր ընթրիք մը տուին։ — Դաղղ Ալի փաշան, Դաղղիոյ Համար որոշուած նոր դեսպանը, դէպ ի Մարսիլիա ճամբայ պիտ՝ երթայ, իրեն հետ մէկտեղ իբրեւ առաջին խորհրդական պիտ՝ երթայ Հայիմ Լիֆէնտին, իսկ իբրեւ երկրորդ խորհրդական՝ Մուհամմէտ Պէյ դեսպանին եղբայրը։ — Զիմէր ազգային յանձնուեցաւ որ Եգիպտոսի փոխարքային Մէհէմէթի կարգին առաջին ատիճանի շքանշանը տանի, եւ նոյնպէս ոգեւորուած սուր մ՚ալ, զորն որ մեծափառ ինքնակալն անոր պարգեւ կը ընծայէ։

— Լէֆէվրալ լրագիրը կը ծանուցանէ որ փոքր ատորագրութիւնները ձեռքով կը յառաջանան։ Արդէն 50 միլիոն ֆրանք փարիզի եւ Լոնտոնի ատորագրողներուն հատուցուած է։ Ընտրելի թղթատարաց շրջանաւոր դրամասեղանի պարտքը տալու Համար հարկաւոր եղած գումարը մէկտեղ Լոնտոն պիտ՝ տանէր։ — Եգիպտոսի լրագիրը, Մուխտար պէյին ձեռքով բարձրագոյն Պրան ըլլած պահանջմունքին ինք զինքը պատրաստ ցուցուց եւ խոստացաւ որ մէկ ամսուան մէջ 300,000 լիրա տալիքն կու տայ, Եգիպտոսի հարկին առնելը կանխելով։ — Հիմակ պոպիսի դժուարին վիճակի մը մէջ՝ ընդհանուր ապգային ատորագրութիւն մ՚առաջարկուեցաւ։ Պաշտօնեայք, իշխանք, պաշտօնատարք, սեղանաւորք եւ հարստակք երեւելի գումար մը պարտատ կը յանձնեն, այնպէս որ կրնայ բոլոր կարուտեան տեղը լեցնել։ Մէկալ կողմանէ կառավարութիւնն ալ կը ջանայ որ 150 միլիոնի հասնող գումար մը 20% տալով՝ կարենայ ժողվել։ սա բոլոր գումարը Եգիպտոսի հարկին եւ ուրիշ պարտութիւններով մէկտեղ մէկ ամբողջ գումար մը պիտի կազմէ, որն որ ժամանակին ամենայն պահանջմանց բաւական կրնայ ըլլալ։

Հոկտեմբերի 13ին դրամատնոյին մէկ սրահին մէջ ժողովեցան Մէհմէտ փաշայ՝ պատերազմի պաշտօնեան, Գուատ Էֆէնտի՝ արտաքին գործոց պաշտօնեան, Մուխտար պէյ՝ երեւ մտից պաշտօնեան, Ռէֆիք պէյ՝ դրամատնոյին գլխաւորը։ Իրենցմէ զատ կային Կոստանդնուպոլսոյ դրամատներուն վերակացուք Պր. Ակէոն եւ Պր. Լիմ. Պալիմանը, գործակալ Պր. Գուամնոյ, Պր. 8. Պալիմանը, Պր. Սաւոի. Փլորի, Պր. Դ. Ս. Հանան, Պր. Գ. Լան եւ Ֆ. Ցինց։ Բարձրագոյն. պաշտօնեայք ժողովքէն խնդացուցին որ Գրան՝ ձեռքն ունեցած միլիոնները բաւական են։ 11 միլիոնի պարտքը հատուցանելու եւ դրամատնոյն եւրոպական պարտքը վճարելու Համար։ Արդէն 50 միլիոն զուտուշ պատրաստ ձեռքն ունի։ Այս ծանուցմամբ սէրտարարներն ու վաճառականները գոհ ըլլալով, իրենք ալ խոստացան սպեղ։

Այս բոլոր լաւութիւնէն յայտնի կը տեսնուի որ սա գէպքիս մէջ կառավարութիւնը կը ջանայ ի պիտի ջանայ ընել ինչ որ իր պարտուն եւ տրուելիքն է։

* Ցոս լրագրաց 43ներորդ թուին մէջ Օսմանեան տէրութեան վերջին յօդուածը։

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ

Պարս տոպրակ ու Համանան կոստակալութիւնք։

(Շարունակութիւն, Տես թիւ 41։)

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ պատմութիւնն ալ առնչանաւոր քաղաքին վրայ լսուածին հետ բաւականապէս կը միաբանի, եւ հեռու եւ մօտ ալ կ'աւելցնէ։ Դպրեվին վերին մասը քառանկիւն մը կը շինէ, եւ քաղաքէն վեր լեռան գագաթին վրայ գրուած երկու ստորին մասերը զուգահեռական ձեւ մը կը կազմեն ու թնդանօթներով ամրացած են։ Դպրեվին երկրնցած արտաքին պարսպին արեւելեան ու հարաւային կիսէն ներսը արեւելեան ու արեւմտեան շղթան՝ որն որ հոս Պոյազտի կուսակալութեան սահմանը կը յորինէ, ուղիղ՝ արեւելք մինչեւ Աղբրատաղ (պղտի Արարատ) կը հասնի։ Բալը կուսակալութիւնը լեռնագաւառ մըն է, երեւելի դաշտ մը կայ նէ՝ պարս մոցրատաղին շինուած տեղն է, բայց ան ալ՝ Համիդիէին լսածին նայելով՝ ծովի երեսէն գրեթէ 6—7000 ոտնաչափ բարձրութիւն ունի։

Կարսի կուսակալութեան դիրքաւորելուն արեւմտեան գիծն՝ Բաղանը ըսուած լեռն է, որուն ոմանէն բարձր մասը Թահթին գաւառին մէջ սահմանագլուխն մնա կ'ելնայ։ Այս լեռան այլեւայլ ճիւղերը դէպ ի հարաւ ու արեւելք երթալով երկայնութեանը՝ Կեչման ու Կաղզուան գաւառները կը տարածուին։ Իսկ դէպ ի հիւսիսային արեւելեան գին՝ Զըլարը լեռան ու Ախուրեանի ծովակին կոգմանէ դէպ ի Ջալիշտ գաւառը կ'երկրնցնան ու հոն գար վար գար վար վերի կոհակաձեւ բլրոր երկիրը կ'ընդմիջեն։ Ախալոլաք ըսուած շղթան Լրատիպ հարաւային եղերքը վրայ կ'երկրնայ։ Շատ մը լեռներու շղթաներ կուսակալութեան միջավայրը գալով եւ Ախուրեան ու Կարս գետերուն մեծաբերը մնալով՝ Կարս քաղաքին ալ բարձր դիրքը մը կու տան։ Քանակիներն ան լինելուն մէկիկ մէկիկ մասնաւոր անուններն ալ կու տան։

Կարս գետը՝ որն որ Բաղանլուին կ'ելնէ, կ'ընթանայ ի մասնաւորի Թիքմէն լեռներէն կ'ելնէ։ ասկից սկսեալ՝ նոյն ջուրը Թահթին գաւառը կը կարէ կ'անցնի հարաւային արեւմտեան կողմանէ դէպ ի հիւսիսային արեւելք մինչեւ Կարս, ու եւրոբը լեռանց ժայռերու պատատուածքներէն մանուատոպատ անցնելով՝ մինչեւ Երասխայ մտնա կը հասնի։ Կարսի բերդէն երեք ժամու ճամբայ վար՝ յանկարծ իր ընթացքն արեւելքէն դէպ ի հարաւ փոխելով՝ Զորիշատ ու Շորսոկիլ գաւառները կը բաժնէ, եւ Եղեղնոյը գետն մտա Ախուրեան կը թափի։ Մինչեւ հոս սրընթաց հեղեղատի մը պէս՝ քարուտ յատակի վրայ կը գալէ, 6—12 գրկաչափ (գրուշ) լայնութիւնով ու 2—4 ոտք խորութիւնով, ուստի եւ նաւագնայ չէ։ դրեթէ ամէն տեղ ալ հուներ ունի, ի բայց աւելալ Մարտ ու Ապրիլ ամիսները, որոյ հետեւ ան ատեն շատ կը յորդէ հ'ուռի։ Ջուրն առողջարար է, սեւագոյն սեւագոյն ոսկեգոյն ձկներ ունի եւ ի մասնաւորի՝ առատ կարմրախայտ ձկներ։ Ախուրեան գետը՝ որն որ իր վերին ընթացքից մէջ Շիրակէ ու Երիւան գաւառները Ախալցխայէ կը բաժնէ ու ստորին ընթացքից մէջն ալ՝ Նոյնները Կարսէն կը զատէ, 4—6 գրկաչափ լայնութիւն ունի։ խորութիւնը Կարս գեղջն խորովեան հաւասար է, նոյնպէս անոր ջրին բնութիւնը, նոյն ձկանց հարստութիւնն ու հուներն ունի։

(Մնացեալն յետոյ, անդամ։)

ԱՄԻԼԻՏՐԱԿԱՆ

Վարդ-Ը ի Վարդ-Ը։

ԱՄԲՈՒՂԸ դեղնի գոյնող ցեղական իւղ մըն է, որն որ Հարիւրմերիի (սարդեղ) կամ մշատարբոյր վարդը թորակի (ալամբիկ) անցնելով կը հանուի, եւ շատ անոյշ հոտ ունենալուն համար՝ թանկագին իւղերուն մէկն է։ Յունաց ալքիմիզագոսին, Փոքր Ասիոյի շատ կողմերուն, Սուրիոյ, Եգիպտոսի եւ մանաւանդ Պարսկաստանի մէջ վարդիւղ շինելը ժողովրդեան գլխաւոր զբաղմունքն է, եւ ասով ըրած վաճառականութիւնը շատ երեւելի է։ Եւրոպայի մէջ բուսնող հարիւրմերիի վարդէն նոյն եղը հանելու եղած փորձերը՝ յաջող եղած մը չունեցան, եւ կ'երեւայ որ կամ նոյն վարդերը տաք երկիրներուն վարդին չափ զօրաւոր ու իւղալից չեն, կամ թէ անոնցը բոլորովին դատ տեսակ մըն է։

Ամբողջ զանազան եղանակաւ կը հանուի։ Վանի մէջ տեղէն վարդին տերեւները թորակի կ'անցընեն եւ անկից ելած ջուրը խոշոր ամանի մը մէջ լցընելով՝ արեւու առջեւ կը դնեն։ իսկ դիշերը կը գովայլնեն։ Երկրորդ առտու վարդերը վրայ քիչ մը եղ կ'երեւայ, զոր որ զգուշութեամբ կը ժողովեն։ Այս եղին առատութիւնը՝ վարդին ազդեցութենէն կախում ունի, եւ հասարակօրէն մէկ կենդանաւոր վարդի տերեւէն հաղիւ 10 ատամ եղ կ'առնուի։

Լոտրիք, Եղիպտոս ու Ափրիկէի հիւսիսային ծովեղերքը շատ փարդատունկ կայ, բայց անոնցմէ հանուած եղը՝ Շիրազի, Կրմանի ու Բաշիմիրի եղերուն չի հասնիր։ Այս վերջի կողմերը վարդիւղ հանելու դատ կերպ մ'ալ կայ։ Տակառի մը մէջ կապտ մը ընտիր վարդի տերեւ դնելէն ետեւ՝ փսան բարակ կապտ մը թարմ կնճիթի կամ շուշմոյ (սոսամ) կը լցընեն, ատոր վրայ՝ դարձեալ վարդի տերեւ ու կնճիթ, մինչեւ որ տակառը լցնուի։ Այս ըլլալէն ետեւ՝ բոլորը մէկէն աղէկ մը կը ճղմեն ու քիչ մը ատեն ոտքին ազդեցութիւնէն ազատ կը պահեն։ Կնճիթին թարմ հատուելը՝ որ մաքուր ու անհոտ եղ մ'ունին, վարդի տերեւներուն հոտն իրենց քաշելով, ճղմուելէն ետեւ՝ մաքուր ու դեղնի գարնագոյն ճերմակ եղ մը կու տան։

Իսկ թորակէ անցընելով եղ հանելու կերպը նոյն կողմերն ատանկ է։ 20 քաշ նոր փրցուած վարդի տերեւ՝ 30 քաշ ջրով լեցուն թորակի մէջ դնելէն ետեւ՝ ազէկ մը կը խառնեն ու շափաւոր ջերմութեան մը մէջ կը մնան։ Հասարակօրէն հինգ ժամու մէջ 15 քաշ վարդաջուր կ'ելնէ։ Այս առջի անգամ զտուած վարդաջրոյն մէջ դարձեալ 20 քաշ վարդի տերեւ ու 7—10 քաշ ջուր կը լեցընեն եւ դարձեալ կը մնան։ Թէ որ վարդերը շատ հոտաւէտ են, ան ատեն երկրորդ անգամ՝ մինչեւ՝ ասստիկ հոտաւէտ վարդաջուր կ'ելնէ, զոր որ հոգի կամ ազէկ անագած տապակներու մէջ կը լեցընեն, ու դիշեր մը բաց օդի մէջ հանդարտ թող կու տան, որով երկրորդ առտու վարդաջրին վրայ եղն երեւան կ'ելնէ։ Զգուշութեամբ ժողովելէն ու ջրի մասերէն մաքրելէն ետեւ՝ ապակիէ կամ արծնէ շիշերու մէջ կը լեցընեն։

Վարդիւղը հասարակօրէն Զմիւռնոյի, Կոստանդնուպոլսոյ ու Ռուսիոյի (Հալէպի) վրայէն Եւրոպա կու գայ։ Ասիոյի մէջ սովորաբար մոմով օծած ոչնչէ շիշերու մէջ կը ծախսի, իսկ Եւրոպա ապակիէ շիշերու մէջ, բայց աս վերջինին մէջի եղը քիչ անգամ կ'ելլայ որ ներդեալ չըլլայ։ Բուն կամ անխառն վարդիւղին գոյնը գեղնի գարնագոյն ճերմակ պիտ'որ ըլլայ, հոտը՝ սուր, համը՝ մեղմ ու անուշկեկ։ Ցրէն խեղճուելու է, թանձրկեկ, եւ նուազ բարեխառնութեան մէջ՝ ճերմկի գարնագոյն ակն վանիկ պէս զանգուած մը կ'ելլայ։

Բուն կամ անխառն վարդիւղէն բոլորովին տարբեր տեսակ մըն է վարդափայտի եթերատան իւղը, որն որ շատ անգամ վարդիւղի անուամբ ալ կը ծախուի, ու վարդափայտը կամ Հնդոսի փայտը թռուցակէ անցընելով կը հանուի։ Ասիկա թարմ եղած ատեն՝ ոսկեդոյն գեղնի կ'ելլայ, բայց կամաց կամաց կը կարմրի ու վարդի զարուոր հոտը կը կորսընցընէ։ Պիտոյ ոգւոյն խառնութեամբ նեղուած որ ելլայ, ճանչնալը դիւրին է։ Երբոր կը կասկածուի, մէջը քիչ մը ջուր դնելով ապակիէ խողովակի մէջ լեցընելու է։ թէ որ մէջը գինւոյ ոգի խառնուած է, եղէն բաժնուելով ջրին հետ կը մնայ, որով վարդիւղը բնականապէս յատկութեան քանակութիւնը կը կորսընցընէ։ Իսկ թէ որ մանուշակի ալմասով խարդախեալ է, հոտը շատով կը ցնդի։ Վարդափայտի բուն եթերական իւղը սկզբան հոտ պիտի ունենայ եւ եթէ տեղ մը քաշելու ելլայ՝ երկրին ատեն հոտը պիտի պահէ։ Հնդոսէն ու Կիպրոսէն եկած վարդափայտէն դատ՝ նաեւ Արեւմտեան Հնդկաստանի, Հարաւային Ամերիկայի ու Կանարեան կղզիներու վարդափայտէն Ամսդերտամ քաղաքը շատ իւղ կը հանուի։

Վարդաջուրը կամ վարդաւէրը՝ Միջերկրական ծովէն սկսեալ մինչեւ Հնդկաստան՝ վաճառականութեան երեւելի ճիւղերէն մէկն է։ Միայն Եգիպտոս ամէն տարի 400 կենդինար վարդի տերեւ՝ նոյնչափ կենդինար վարդաջուր կ'ելլէ։ Փոքրասիոյ ամէն սիսեալ՝ ամէն առտու արեւը չելած՝ գեղջուկ լեցուած վարդերը կը ժողովեն, եւ անմիջապէս թորակի մէջ կը դնեն։ Եւ որովհետեւ Եգիպտոսի բերդնշիր վարդերի մեծաքանակութիւնն իրեն սեպհականած է, անոր համար դեղացիք պէտք է որ իրենց վարդերն ուժան գնով անոր ծախեն։

Արեւելեան Հնդկաստանի Ալլահաբատ նահանգին մէջ Պոլիխաւ քաղաքը շատ ատենէ վեր երեւելի եղած է վարդիւղին ու Վարդաջրին պատճառաւ։ Նոյն քաղաքին շրջակայքը 300ի չափ վարդաստան կայ, որոնցմէ ամէն մէկուն մէջ գրեթէ 1000 վարդատունկ կը գտնուի։ Վարդենիներն ամբողջ Մարտ ու Ապրիլ ամիսները ծաղիկ կը բանան։ Հողատէրերը (ջէնիոդ) հասարակօրէն վարդաստանին վարձքի կու տան։ Բրդ վերցիչներ ամիսները վարձակալք ու վաճառականք կը ժողվին, ու իրարու հետ գաշնադրութիւն կ'ընեն։ եւ կը սկսին 100,000 վարդ մէկէն գնել, որուն գինը՝ տարբերն նայելով՝ 40—70 ռուպի է։ Վարդատան մը՝ ամէն տարի՝ շուրջ 100,000 վարդ կու տայ։ Առաւանցի կանուխ վարդերը փրցընելէն ետեւ՝ տարաներու մէջ լեցուցած՝ գործարանները կը տանին։

Թորակը պղնձէ կամ երկրթէ լայն փոքրով երկայն վազ խոշոր պատատ մըն է, որուն, մէջ շափաւոր ջուր լեցուած կ'ելլայ։ Վարդերն իրենց կոթերովն ու բաժակներովը ատոր մէջ կը լեցընեն, եւ տրուակին տակ կրակ վառելով՝ կամաց կամ

մաց կ'ելնին։ Թոլակին մէջ եղած վարդաջրին շագին երկայն վէրէն անցնելով մանուշակ շինուած ամանի մէջ կը ժողվի, որն որ պաղ ջրի կամ սառուցի մէջ խոնարհուած պիտի՝ որ բլայ, որպէս զի ժողված շաղին խոտնալով ջուր դառնայ։ Սիշա երկու անգամ թոլակէ կ'անցուցի. առջի անգամ 10,000 վարդի վրայ այնչափ ջուր կը լցնուի, որ 16 մինչեւ 20 ոչ (շուրջ 1.7 քիլոկրամ) մղեալ վարդաջուր ելլէ։ Երկրորդ սրբ ասս 20 ոչ մղեալ վարդաջուրը 8000 նոր վարդի վրայ կը լցնուի ու, դարձեալ նոյն դործողութիւնը կը կատարուի, մինչեւ որ 18 ոչ մղեալ վարդաջուր ելլէ. որով իսկոյն է թէ 1000 վարդը՝ ոչ մը վարդաջուր կու տայ։ Ասիկոյ ամէն տեսակէն լաւն է։ — Ինկէ եռեւ վարդաջուրը մէկ ուրիշ ապակի շիշերու մէջ կը լցնեն ու, քանի մը օր արեւու առջեւ կը դնեն, որպէս զի վարդիւղը՝ որն որ վերեւէն քիչ վարդաջուր կրնէ, ժամանակ ունենայ հետը միասնուլու։ Լաւնկ շիշ մը 12—16 ռուփի կ'արժէ։ Բայց առանկ մեքենայ վարդաջուր խիստ քիչ կը գտնուի, որովհետեւ հասարակօրէն 1000 վարդէն 1½ ոչ վարդաջուր կը հանեն, եւ ասս տեսակն ալ որ արդէն ակար է, հասարակօրէն վարդի վարդիւղէն քիչ մ'առնելով՝ ուրիշ կը ակարացնեն։

Շատ հեղ ալ Ճանդան (առնալ) փոքրիկ եղին խառնուրդը վարդաջրոյ պէս կը ծախեն։ Նոյն խառնուրդը հասարակօրէն այսպէս կը շինեն, շատ մը Ճանդան փոքրիկ եղ խառնելով թոլակէ անցընելէն եւետ՝ ղրուշումեանին կը բաժնեն, ու եղը՝ Ճանդանի եղիդը անուանի կը ծախեն, իսկ մնացած ջուրը՝ շինելու մէջ լցընելով իբրեւ վարդաջուր կը ծախեն։ Վաճառուած հանելու օրը շիշին վրայ քանի մը կոմիլ Ճանդանիւղ կը կաթեցընեն, որպէս զի հոտը սատանայ։ Որովհետեւ նոյն Ճանդանիւղն ասս տեսակ վարդաջուր շինելու շատ կը գործածուի, առնու համար հարաւային Հնդկաստանէն։ Վարդիւղը շատ ակերիլ է։ Բայց նոյն քաղաքին բնակիչներն շատերը՝ որպէս զի խաբեութիւն ասջեւն տանին, իրենք իրենց պիտոյիցը համար ասանձին վարդաջուր կը հանեն։

Ամէն տարի նոյն քաղաքին մէջ ծախուած վարդին գինը՝ 15,000 ռուփի կ'ելլայ, որն որ գործածելով՝ 40,000 ռուփի կը հասնի։ Որովհետեւ, ինչպէս ըսինք, վարդիւղը ջրէն թեթեւ. ելլելով՝ վարդաջրին երեսը կ'ելլէ, անոր համար որպէս զի ջրին հետ միանայ՝ երկայն ատեն թոզ տալու է, ուստի եւ 6 ամսուան վարդաջուրը՝ նոր շինուածէն ասելի պատուական է։ Հնդկաստանցիք վարդաջրոյն ինչպէս նաեւ Ճանդանիւղը իրենց հանդիսութիւններուն ու հարսանեաց ատեն շատ կը գործածեն։ Շատ անգամ՝ վերի տեղ ալ կը գործածուի եւ հասարակօրէն անուշելիներուն մնոյշ հոտ մը տալու՝ ամէն տեղ հասարակ եղած է։

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՎԷՊ

Ալեքսանդրոսի։

ԺԱ. Տասը գրքի եռեալ։

ԼՈՅՏԱՐԵՐ ամենայն մեկին էր. ուշնոն առջի ցրտերն ալ՝ էն կոխած էին ու. սիսեր էին ասատկութեամբ դղացուցիչ. կանգնած ժուռ գալու. եղած ատենին՝ մուշտակներու եւ ատմոսֆերներու մէջ կը փաթթուէին, ապը իրենց ձիերուն վերարկուներուն մէջ կը պլլուէին, ու. պրոց դալոյ տալաք ձեռուրնին պրպնին կը պահէին։ Պէտ ժամ հիմա դարկած չէր, եւ տակաւ գիշերն ալ իր սեւաթոյր թեւերովը Փարիզի վրայ սաւառնած՝ կը պատրաստուէր իր աղջամղջովը քաղաքը ծածկելու։

Այսպէս ալ ատեն իր ազնուական կաշմանը բոլորովին սեղմեռուեր երիտասարդ քաջ բժիշկ մը բոլմանթիւ հիւանդայ այցելու ելեր էր դէռ. նոր Ս. Դենիսեանի արուարձանին մէջ իր տունը կը դառնար. ուր հոգած ամուսնին ձեռք ալ դէպ ի ժամ՝ առաջ պատրաստած՝ ոնիմոնիերութիւնամբ ոնար գալաւորելու կը սպասէր։ Մեսակարանը մտնելէն ետքը ոչնչով ուշադրութիւն համար կոզակցին բրած մանրմասն մեղագրանոց՝ տեղեակ մը պատասխան ատալով՝ տոքթորական գաղտնի ուրեմն եմ տուկաս ալիքիւ ընտանեայը հետ կերակրոց նստաւ։

Այս փարիզի գերգաստանին ճաշարանը նայողին միրուսի սեթաթի տեսարան մը կ'ընծայեր. սեղանը բան էր հօրը բազդաբաշխութիւնը բոյց միսնգամայն անոր ծանր եւ վեհ կերպարանքը. իսկ տանտիկինն ուրախ եւ գոհարեր, ուշադրերը մէկ մը մոյրնեի դէմ ոչ մէկ մը ամուսնական ընտանութիւնամբ՝ իր ամենէն սիրեցեալ ուսանողը վրայ կը դարձրեր. եւ հոգակ գեղոյ չորս տարուան ունեցող աղջիկան մը սիրուն փարիզի գլխիկը միշտ կ'երերար ու կը շարժէր, ուստի բարեսրտութիւնն ու անուշդութիւնը՝ ուշադրելին կը փայլէին. այս ամենայն այնպիսի ամրոցի մը կը կայացրաներ՝ որ տեսնողին ուշադրը կը գնդեցնիր ու. սրտին վրայ քաղցր տպաւորութիւն մը կ'ընէր։

Ընդհանրապէս հիւանդերուն հիւանդերուն շատ եղած է, եւ կը փափաքի վարդիկոսն մ'առաջ ասս երիտասարդ բնասանեաց անունները լսել։ Բայց գիրքերուն հոդը Անդուռեան Պր. Ալեքսիսն էր, բարեհաճեցան անունները՝ Զուլիանի էր, եւ ասոնց դասիկը Եւդիսեն կը կոչուէր։

Ամիսը եղած արկածին վրայ տասը տարի անցած էր։ Ալեքսի տղէն ուրիշ տարի չատ մէջ բժշկութիւնն վարդեան եղած էր եւ իր հոգոյութիւնն ներքեւ բարգաւաճիր. հիւանդներ ուներ. հիւանդ տարի ալ էր որ կարդացած էր։

Ալեքսանի Պր. Անդուռեանին աչքերը. աղջիկներ մանուանէն տարի մ'եղբոր մեռած էր, եւ իր կնոջ միրջին լոպենները՝ որդոյն որոնին մէջ Տրոպուռոնին դէմ ունեցած ատելութիւնը դարձեալ ամենայն սատակութիւնամբ զրոնցին։

Խեղճ ձերունին մանրանուն նոխքնիթաց իրիկունը կամ լսան պատահման եւ. կամ տուդիւ միտքը գորով՝ ինչ գինքը կրնալնցուցած ատեն՝ Եւ գինքին անունն արտասուներց։ Երբ որ ինչ իրեն եկաւ՝ որդոյն աչքերնեալ դարձած ու ապրանելը սեղմած տեսաւ։

Ալեքսի, որդեակ իմ, . . . կանչեց, ձեռքը գլխ՝ իրեն երկնցընելով։

Բայց անիկա տեղէն չտարժեցաւ։

Ալեքսի . . . կրկնեց Պր. Անդուռեան նուազած ձայնով մը, քեզմէ պիտի բաժնուիմ . . . կը գգամ որ պիտի մեռնիմ . . .

Դժբախտ երիտասարդին դղացած դառն ցաւերը բերանը բացին։

Ո՜հ, այո . . . մեռնիլ . . . այո։ Լաղեալ, անէծք. թիւրատական . . . Ինչն է, տուղիս ինչն է, նոյն հարուածն է որով քարը զարնուելու . . . . . Ինչ մեռնիլ պիտի՝ որ բնայ . . . Կարդ ըլլայի մեռնիլ. մեռնիս բլլար՝ որ զիս մեռցընեն։ Բայց պիտի է որ կենդանի մնամ, պիտի է որ գժբախտ թիւնս տանիմ . . . Դրեմի է գրեմի տս ամէն չարեաց պատճառ եղող եղիկեանցն՝ հնարահան՝ ալ բլլալու եմ։ Դեղեալ եմ իրենն, գինքը սիրեալ եմ. դի՜նքը, ո՜հ . . . Հոյլ իմ, մեռնիլիդ. յուսալ ինձի շնարհը մ'բրեք, ծնկաբեռնուս վրայ դեմքին ինկած՝ ատոր համար ձեզի կ'աղաչեմ։ Եւ բրինեին, ձեր ալիկոն ու իմ. քրոջս սիրոյն համար, ձեր ինձի ամէն տուն ցուցուցած սիրոյն համար, հրամանն տուէք ինձի որ վերեւ բեռնիմ . . .

Պր. Անդուռեան մնացած բոլոր զորութիւնը ժողովեց. իւեւ ին կոթնելով վերը եկաւ սենեկին մէջ նստաւ ու կռնակը բարձին տուաւ, վերմակը մեկեղի տուաւ, եւ կարծէք բանալով՝ վերջին դեռ մնացած ոգին մեռելի ցաւոյց ու բաւ.

Որդեակ . . . կը յիշես . . . .

Ան խոսքիս վրայ Ալեքսի ազատակ մը փղղաց, հոգն անկարելոյն. քով դռնուած բազկաթոռին վրայ ինկաւ ու երկու. ձեռքով երեսը ծածկեց։

Վայրկենի մը շարք խոր լռութիւնէ հոգը անոր աչքերնին ու տակաւ եւ. ոնոր ձեռուրնիրը երկինք վերցնելով, Տէր Աստուած, բաւ հոգեւորի բայց ոնրա թիւանցոյ. եւ. ազդու ձայնով մը, շատ շնչելիր զիս քաջդ կը կանչես. կենդանի ինծի հեռանալն ու փոխիչը կը գգամ . . . . Կը յուսամ՝ որ հոգիս պատրաստ է. ապրչխարութիւնան առաջ խոշնորդը հոգոյդս ամէն ազատ թիւնները մաքրած ու որբած է։ Ընդ ամենաբարի Աստուած իմ, եմիէ ամենասուրբ աչքդ առջեւ հոգիս որբուած է, եմիէ զոն ունիմ է եւ արժանի քու առջեւդ հանուելու . . . ամենակալոյ Աստուած, զիս թեկն պատարագ կը մատաղցնեմ, կը նուիրեմ քեզի կենդանի՝ սիրելի Ալեքսիս հոգոյն խաղաղութիւնն ու հանգարտութիւնը հատ. . . .

Աստուած իմ, շաբաթնակից Պր. Անդուռեան. յուսերս ուրիշ ու կրկնապատիկ, ամենայն սիրով եւ մեծ յաջողութիւնամբ կ'ընդունիմ . . . Ա՜յ, ներողութիւնները ու ցաւերը կ'ընդդրկեմ, մահը յանձն կ'առնեմ, ամէն բան կ'ընդունիմ. բայց միայն որդիս Հաստատուն պահէ, միայն զինքը փրկէ . . . . .

Ալեքսի ծնկան վրայ դեսանին ինկաւ, եւ ինչ իրեն եղած հոգը ձեռքէն բռնելով գոչեց։

Հայր իմ, հայր իմ . . . ո՜հ, ապահով եղէք, հանդարտեցէք. կը ներեմ, ամէն բանի թիւրութիւն կուգամ, ամէն ատենուան հոգոյս ներում կը շնորհեմ։

Այսպէս ազնիւ է . . . որդեակ . . . հիմա գոհ եմ . . . .

Պր. Անդուռեան ալ ասկից աւելի բան մը չկրցաւ խօսիլ. ան աթոռոյն կարգի յաղմանքը՝ դեռ մնացած փոքր մը գօրութիւնն ալ ապառեցին։ Դէպ ի արեւն կարկառած ձեռքը՝ բարեմանան ծանրութիւնամբ անկողնոյն վրայ ինկաւ մնաց, աչքերը գոցուեցան, գլուխն մտրեցաւ ու բերանը։

Երեկոյթ որբ. քիչ մ'ուշեկ էր. բայց ատոր ալ հանգիստ անցուցած վարդի ամեներ՝ չկրնալու մնա եղած լուսաբերին միայն վերջին բարեր ու շաղաղանք ընտանութիւնն է եղեր։ Ան. քիչ. ատենն ալ որդւոյն քանի մը վերջին խրատներ տալու դրած ատենն։

Որդեակ, քիչ. ատենն ինչ իր դիմաց պիտի մնաց . . . Քանի՞ անգամ ասիր ան . . . դեռ. ասանձին մնալու. Համար շատ երիտասարդ ես . . . Նպէ. Բանաստեղծ միշտ հաստատիր մնաս. ուղղափառ տարբ հաստատ մինչեւ կենդանի վերջին շունչը հաստատուն պահես. կրոնական տարբ պարտքերդ միշտ ճշդիր. կատարես . . . . Ընտրած ու ընդդրկած վիճակդ մեծամեծ վտանգներով լի է։ Զգուշացիր, ուրեկ գոյ. կերդիր. ո՜հ, գիտես արդէն՝ իմ ինչպէս դիտրին է . . . . Աշխարհի բնութիւնն մը տեր եմ՝ որմէ պէտք ես փախնայ. ու. վերադ. չդիտարկիր։ Ընտարաբերս շատ մարդիկն պիտի պատահիս, հոգոյդ տեսակ անիրատութիւններ պիտի կրես։ Քաջասրտութիւնամբ եւ Աստուծոյ ամենասուրբ կամացը հաստատութիւնամբ զրաղարը գլուխ, արդեակ իմ. թիշտամեցդ գիմացը քրիստոնեական հաստատութիւն հանէ դիր. ապերախտները՝ նոր բարերարութիւնեներով պատասխանէ։

Ո՜նա բարով, որդեակ իմ սիրելի. կը գգամ որ մեռնիս բոլորն հասած է. մեռա բարով . . . Ալեքսի, որդեակ իմ. . . չարեաց գէմ . . . բարիք բներ մի մեռնար։ Զարերուն դիմադիմեան . . . հեշտամեցդ՝ ներում ու հոգոյ հիրն։

Ասոնք եղան Պր. Անդուռեանին բերանէն ելած վերջին խօսքերը. երկու ժամ ետքը հոգին աւանդած էր։

Ալեքսի ինք գինքը մինակ տեսնելուն պէս՝ հոգեւոր մարմնով զարձելու դրաղեցաւ. հոգւոյն ամէն կարգութիւններն ու քանարարաւոր ձիրքերը գործածեց. սկսածին մէջ երկիւղածութիւն ունենալու. մեղութիւններէ. եռ կեցաւ. եւ մեծ ամեն յաջողութիւններ գտաւ։

Վերը յիշուած ժամանակին մէջ Ալեքսի ճարտար ու. աւարինի բժիշկ էր. իր արուեստը մեծ իմաստութեամբ ու շատ յաջողակութեամբ կը փարեր. ինը բժշկութիւնը սեռակ մը քահանայութիւն կը համարեր, եւ իր պաշտամանն մէջ՝ ան բարձր եւ վեհ ունեցուածքութիւնը կը խառնէր՝ որն որ բժշկական ճարտարութիւնն վրայ դերանդգեցին բան մը կ'աւելցնէ։ Երբեմն յաջողութիւնամբ դրուն հանած քանի մը գժուարին եւ անհաւատալի բուժութիւններովը շատ շատով մեծ հեշտակ հասնիս. մը փառաբերեցաւ։ Եւ. թեպէտ դեռ. հաղիւ երեսունեւեկու. ատրան էր, բայց արդէն համբաւաւոր անունը Փարիզի բժշկաց բազմաթիւ ամբոխին մէջ դուրս եկած էր։

Կերակրոյ ասատեան վրայ հաղիւ թէ քառասուն մ'անցեր էր, ծուռան եկաւ. խնդացաց որ վարը խեղճ ոգորմելի կնիկ մ'եկեր ծանր հիւանդի մ'օգնութիւնն հանելու համար լաղով ոգորմ կ'ապաչէ։

Տէր Աստուած, Յիսուսնէս, քեզի քանի՞ անգամ պատուած էի որ անդամի նասած ատենին երկիս մարդս հետ չիրնար ուտեմ։

— Ինչպէս է, տիկին. բայց եթէ հրամանդիդ ալ ան խնդրն կենար ուտած բլլայիր . . .

Ղեկի բրիր, պատասխանեց Պր. Ալեքսի. հիւանդին ոնոնն ու. ընական ուեր ուեղեկայիր ու. դրէ. Յակոբին ալ. բան որ ձիրանին ունիջաբէս լեմ։

Ան բանին եղբայր մեր երիտասարդ բժիշկն ուշադրած կերարտեցրնին ունիմարբի մը մէջ յիշնուց։

Դեռ մը կուանց, ինչ կ'ըլլան կոր. պիտի ապատեաց մ'ուտեր, կը ցիտուս. դեռ. ժամանակ ունիք։

Պր. Ալեքսի ժպտեցաւ, բայց ամենեւին պատասխան չտուաւ. խոնարհ տուն չուներ։ Ամուսինն ապրեն որիշ կերակուր մը գրաւ, եւ կը ասիպէր որ ատոնց ճաշապաքեր. ուտէ։

Բայց, սիրելիս, պատասխան ուտաւ, բերանը խուլը պատաւ մը գնելով, ազէկ կը տեսնես . . . (ուրիշ պատաւ մը) ան հիւանդը . . . (նոր պատաւ մ'ալ)։

— Ան հիւանդը քանի մը լոպի կրնայ ապրիլ։

— Ալեկս, սիրելի (չդրպրպ պատաւ), լոյրդալին ասդգ չէ . . . (հինգ երրդ եւ վերջին պատաւ)։

Ալեքսի անձնուէրը ուեղանին վրայ դրաւ ու շտապով ելաւ։

Բայց, նապ . . .

— Ա՜նա բարով։

— Հապա ապրանքդը։

— Ես կերակուրս լմընցուցի։

— Պանիր քիչ մը խահուե։

— Շատ գոհ եմ։

Եր. երիտասարդ բժիշկն ուշադրելով սենեկին դուռս եկաւ, երբ որ ուսուցիչն անդիին հիւանդներուն դեմ կը տարանցնէր, եւ բժշկական արուեստին ու գեղեցիկ անունը կը կարդար։

ԸՆԹԱՑՔ ԴՐԱՄԱՓՈՒՈՒԹԻՒՆ

ՎԱՅԵՆՍԸ. ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 13

Ամերիկեան 100 ֆրանկանոց լիրայ	242	արժ.	ֆիւր.	2 սանթիմ
Անգլիական 100 ոսկեանոց ֆիւնտ	116	„	„	½ „
Լիվանդ 300 Դրաքմեն. լիրա՝	113	„	„	2 „
Լանսան 1 փուտնա ոսկերչի՝	11.25	„	„	1 „
Հարիւրակ 100 գրանոց ֆրանք՝	258	„	„	2 „
Մարսիլիա 300 ֆրանք՝	—	„	„	2 „
Միլան 300 ուսարիական լիրա՝	115½	„	„	2 „
Փարիզ 300 ֆրանք՝	136¾	„	„	2 „
Իրանական առ Լոյն 120 ֆիւր.	115½	„	„	3 „
Պոլիս (Ոսկեմ. 8.) 400—402 փարայ՝	1	„	„	31 գր.